

AGNIESZKA GROMKOWSKA-MELOSIK

*Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
w Poznaniu*

KONTROWERSJE WOKÓŁ KULTUROWYCH (RE)ADAPTACJI JĘZYKA ANGIELSKIEGO - PRZYKŁAD JAPONII

ABSTRACT. Gromkowska-Melosik Agnieszka, *Kontrowersje wokół kulturowych (re)adaptacji języka angielskiego - przykład Japonii* [Controversies Around the Cultural (Re)Adaptations of English - the Japan Case]. *Studia Edukacyjne* nr 43, 2017, Poznań 2017, pp. 7-19. Adam Mickiewicz University Press. ISSN 1233-6688. DOI: 10.14746/se.2017.43.1

The article is aimed at reconstructing the selected problems of English language adaptation in Japanese society. The author is convinced that there is a whole range of phenomena and paradoxes in Japan that fit perfectly the dilemma of cultural and national controversies around the English as a global language and around the concept of cultural imperialism. The main tension is connected with the fact that such societies as Japan want to keep their own mono-ethnicity and it is obvious that one of the most important components of it is native language treated as a form of embodiment of Japanese values and traditions. So, English is a threat to monolith of Japanese nation. On the other hand Japanese are aware that English helps their nation to rise the chance in global competition in global markets as well as it connects Japan to the world culture.

Key words: English, testing, cultural imperialism, cultural adaptation, Japan

Język angielski stał się współcześnie językiem globalnym. Całkowicie zdominował międzynarodową komunikację. Ponadto, staje się w coraz większym stopniu integralną częścią tożsamości kultur i narodów na wszystkich kontynentach. W związku z tym ostatnim stwierdzeniem wyróżnić można dwa stanowiska. Zwolennicy pierwszego uznają, że język angielski – aby odwołać się do metafory użytej przez krytyka jego dominacji Bila Templera – to lingwistyczny „Tyranosaurus Rex”, który z wielkim upodobaniem pożera języki (i kultury) lokalne na całym świecie, stając się nośnikiem kulturowego imperializmu¹. Dla zwolenników drugiego stano-

¹ B. Templer, *High-Stakes Testing at High Fees: Notes and Queries on the International English Proficiency Assessment Market*, <http://www.jceps.com/wp-content/uploads/PDFs/02-1-07.pdf>, s. 190.

wiska język angielski ma obecnie charakter kulturowo i ideologicznie neutralny, jest niczym „maszyna do pisania czy komputer, który może być w dowolny sposób wykorzystany przez każdego”². Celem mojego tekstu jest rekonstrukcja wybranych problemów adaptacji języka angielskiego w społeczeństwie japońskim, ponieważ – jak jestem o tym przekonana – to właśnie w Japonii występuje cała gama zjawisk i paradoksów, które znakomicie wpisują się w przedstawiony wyżej dylemat.

Na wstępie podejmę jednak próbę krótkiego przedstawienia genezy języka angielskiego. Mateo Santipolo nazywa standardowy angielski w wersji brytyjskiej dialektem, który uzyskał swój prestiżowy status

w rezultacie długiego procesu zmiany, związanej z czynnikami społecznymi, politycznymi, kulturowymi i ekonomicznymi, które miały swój początek w klasie średniej (lub niższej średniej) społeczeństwa angielskiego (tzw. Middle England)³.

Ten standardowy angielski (nazywany niekiedy Oxbridge English lub Queens English) związany jest genetycznie – jak twierdzi ten sam autor – z East Midlands Triangle, geograficznym terenem między Cambridge, Oxfordem i Londynem⁴. Jego kodyfikacja rozpoczęła się w XVIII wieku⁵, przy czym jej źródłem było dążenie do potwierdzenia (poprzez język) swojej pozycji społecznej przez wyłaniającą się klasę średnią⁶. Z kolei, zdaniem Urszuli Clark, postępująca kodyfikacja języka angielskiego w jego wersji, którą dzisiaj nazywamy brytyjską, miała miejsce w latach 1500-1800, a przyjęcie standardowej wersji używanej w regionie East Midlands związane było z jego ogromnym znaczeniem – w kontekstach: ekonomicznym, politycznym i intelektualnym⁷.

Kodyfikacja, stanowiąca niezwykle ważny etap w powstaniu standardowego języka angielskiego, polegała na zapisaniu istniejącego słownictwa i gramatyki. Odtąd wszystkie „zmiany w języku stały się przedmiotem re-

² Z. Melosik, *Kultura popularna i tożsamość młodzieży. W niewoli władzy i wolności*, Kraków 2013, s. 116.

³ M. Santipolo, *On the Opposite Sides of the Continuum: Standard British English and Cockney. A Historical Outline of the Parallel Developments of the Two Varieties*, *Studi Linguistici e Filologici Online*, 2003, 1, s. 404; adres internetowy: http://www.humnet.unipi.it/slifo/articolosan_tipolo.pdf, s. 404.

⁴ Tamże, s. 405.

⁵ R. Hickey, *Standard English and Standards of English*, [w:] *Standards of English. Codified Varieties around the World*, red. R. Hickey, Cambridge 2012, w artykule tym wykorzystano wersję tego rozdziału umieszczoną w Internecie: [https://www.uni-due.de/~lan300/Standards_of_English_\(Hickey\).pdf](https://www.uni-due.de/~lan300/Standards_of_English_(Hickey).pdf), s. 1.

⁶ Tamże, s. 5.

⁷ U. Clark, *Studying Language: English in Action*, New York 2007, s. 12.

gulacji i kontroli (...) ze strony tych, którzy mieli największe wpływy w społeczeństwie”⁸. Już w XIX wieku, w epoce wiktoriańskiej, w świadomości społecznej istniało jasne rozróżnienie między standardowym angielskim a jego odmianami lokalnymi o niskim statusie społecznym. Jak pisze Norman Fairclough:

Standardowy angielski był postrzegany jako prawidłowy angielski, a inne społeczne dialekty były stygmatyzowane nie tylko w kategoriach poprawności. Symbolizowały one, choć nie bezpośrednio, niski status, styl życia, moralność (...) wyłaniającej się klasy robotniczej w kapitalistycznym społeczeństwie.

Klasa ta ze wszystkich perspektyw, w tym i językowej, była uważana za wulgarną⁹.

Z kolei, odwołując się do genezy amerykańskiej wersji języka angielskiego, należy wyjść od stwierdzenia, że imigranci z Wysp Brytyjskich „rozprzestrzeniali się poprzez kontynent [amerykański] od Atlantyku do Pacyfiku, a w trakcie tego procesu (...) absorbowali inne kultury i innych osadników”¹⁰. Przy czym, angielski od swojego zarania poddawany był na kontynencie amerykańskim wpływom ze strony języka rdzennych jego mieszkańców, ale także przybyłych tam Francuzów, Duńczyków, Hiszpanów, czy Niemców¹¹. Można w nim także dostrzec słowa z Jidysz; nietrudno zauważyć też wpływy afrykańskie (związane z niewolnictwem)¹². Wprowadzano nowe słowa, a stare uzyskiwały inne znaczenie. W Ameryce Północnej zachowały się też pewne słowa angielskie i struktury, które wcześnie imigranci przywieźli ze sobą z Anglii, a które potem w kraju macierzystym przestały być używane – Albert C. Marckwardt nazywa je archaizmami¹³.

Jak pisze John Algeo:

odmiana brytyjska posiadała przez długi czas większy prestiż w Europie Zachodniej i innych częściach świata [niż amerykańska – AG-M]. Jej prestiż bez wątpienia wynikał w pewnej mierze z jej roli w funkcjonowaniu Imperium Brytyjskiego, a częściowo z wielkich dzieł literackich, jakie tworzono w niej przez wieki. Tym niemniej jednak, prestiż języka angielskiego jest szacowany często w kategoriach jego „czystości” (jest

⁸ Tamże, s. 11.

⁹ R. Hickey, *Standard English and Standards of English*, s. 5.

¹⁰ J. Algeo, *External History*, [w:] *The Cambridge History of the English Language. English in North America*, vol. 6, red. John Algeo, Cambridge 2001, s. 5.

¹¹ D. McIntyre, *History of English*, London 2008, s. 67.

¹² S. Romaine, *Contact with Other Languages*, [w:] *The Cambridge History of the English Language*, s. 178.

¹³ D. McIntyre, *History of English*, s. 68.

to pojęcie pozbawione podstaw) lub jego elegancji i stylu (bardzo subiektywne jednakże jednocześnie bardzo znaczące pojęcia). Nawet ci Amerykanie, którzy nie znoszą „wytwornego akcentu” mogą z drugiej strony go podziwiać i z dużym prawdopodobieństwem uważać, że standardowy brytyjski angielski jest w jakiś sposób „lepszy” niż odmiana, której sami używają. Z czysto językowego punktu widzenia jest to nonsens (...). Jednakże wbrew historycznie ukształtowanemu prestiżowi brytyjskiego angielskiego to amerykański angielski stał się współcześnie najbardziej znaczącym i wpływowym dialektem¹⁴.

Dzieje się tak dzięki filmowi, telewizji, muzyce popularnej, Internetowi, ale też handlowi, nauce, ekonomii, sferze militarnej i innym sferom związanym z rolą Stanów Zjednoczonych w życiu międzynarodowym¹⁵.

W kontekście powyższych uwag można zwrócić uwagę na pierwszy paradoks dotyczący kulturowej adaptacji języka angielskiego w Japonii. Jednym z warunków edukacyjnego i szerszej – społeczno-zawodowego sukcesu w Japonii oraz innych krajach azjatyckich są – mierzone zawsze za pomocą standardowych testów – kompetencje w zakresie języka angielskiego. Przy czym, mamy tutaj do czynienia z procesem przyswajania sobie tego języka w wersji, jaka wyłoniła się na małym obszarze Anglii lub jego amerykańskiego wariantu (to samo w sposób oczywisty odnosi się do standardowych testów). W tym pierwszym kontekście Azjaci niejako retrospektywnie muszą odwoływać się do zjawiska walki klasowej (przed wiekami) w Anglii, w tym drugim – do zjawiska zdominowanej przez język angielski amerykańskiej (wielokulturowości). Z pewnej perspektywy może to się wydawać wręcz niedorzeczne... Dodatkowo, absurdalność tego zjawiska potęguje fakt, iż język angielski, zarówno w wersji brytyjskiej jak i amerykańskiej, nie jest stabilny, wręcz przeciwnie – podlega dynamicznym zmianom. Jak ujmuje to John Algeo:

Zmiana językowa nie wynika z jakiejś jednej prostej przyczyny (...). Po pierwsze, jest rezultatem zmiany w środowisku osób ich używających – fizycznej, społecznej, kulturowej i intelektualnej. Po drugie, system języka sam w sobie podlega pewnym wewnętrznym fluktuacjom i dostosowaniom (...) Skutkiem tego są kumulujące się różnice w wykorzystywaniu języka, które pojawiają się z pokolenia na pokolenie¹⁶.

W tej sytuacji można stwierdzić, że kolejne pokolenia uczących się języka angielskiego Japończyków (i przedstawicieli innych narodów) muszą

¹⁴ J. Algeo, *The Origins and Development of the English Language*, Boston 2010, s. 183.

¹⁵ Tamże.

¹⁶ J. Algeo, *Volume Editor's Preface*, [w:] *The Cambridge History of the English Language*, s. XV.

dostosowywać się do zmian mających miejsce w kulturze, czy to brytyjskiej czy amerykańskiej, mających genezę różnorodną, ale zawsze odległą od kultury azjatyckiej.

W jaki więc sposób przebiega adaptacja języka angielskiego w Japonii? Nie ulega wątpliwości, że mamy w tym kraju do czynienia z presjami – edukacyjną oraz społeczną – dotyczącymi zdobywania kompetencji w zakresie używania tego języka przez młodych Japończyków. W Japonii język angielski jest postrzegany jako forma narodowego kapitału w globalnym współzawodnictwie¹⁷. Ryuoko Kubota uważa,

że niezależnie od tego, iż Japończycy czują się Azjatami, a język japoński ma zupełnie inną logikę niż angielski, to właśnie ten drugi stanowi dla nich formę i symbol połączenia się z cywilizowanym światem, z którym pragną się identyfikować¹⁸.

Bardzo ciekawe są także rozważania Virginii Locastro z początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku, która uważa, że w Japonii występuje powszechne przekonanie, że – zdefiniowane przez wyniki testów – rezultaty uczenia się języka angielskiego są skorelowane z ilorazem inteligencji. Wynik testu wydaje się w tym kontekście jednym z jej wskaźników¹⁹. Znajomość języka angielskiego (choć „w wersji” jaką uosabiają testy językowe) jest w powszechnej wyobraźni warunkiem wstępnym kariery²⁰. I rzeczywiście, wyniki testów z angielskiego stanowią jedno z kryteriów podczas egzaminów wstępnych na najlepsze uczelnie japońskie, a także do szkół średnich. W powszechnym przekonaniu, dobra znajomość języka angielskiego przekłada się w Japonii na możliwości uzyskania lepszej pracy oraz wyższej płacy²¹. Poza tym, punktowy wynik egzaminów TOEIC stał się integralną częścią CV każdego młodego Japończyka starającego się o pracę (w Japonii, w powszechnej świadomości, choć całkowicie bezpodstawnie, wynik testów TOEIC stanowi wskaźnik rzeczywistych kompetencji w dziedzinie języka

¹⁷ T. Terasawa, *The „English divide” in Japan. A review of the empirical research and its implications*, Language and Information Sciences, 2012, 10, s. 112-113; <http://repository.dl.itc.u-tokyo.ac.jp/dspace/bitstream/2261/52662/1/lis01007.pdf>.

¹⁸ Por. R. Kubota, *Ideologies of English in Japan*, World Englishes, 1998, 17, 3, s. 298-299, podaje za: Z. Melosik, *Kultura popularna i tożsamość młodzieży*, s. 117.

¹⁹ V. Locastro, *The English in Japanese university entrance examinations: a sociocultural analysis*, World Englishes, 1990, 9, 3, s. 346.

²⁰ R. Kubota, *Questioning linguistic instrumentalism: English, neoliberalism, and language tests in Japan*, Linguistics and Education, 2011, 22, s. 258.

²¹ T. Terasawa, *The „English divide” in Japan*, s. 115.

angielskiego)²². Mit języka angielskiego jako czynnika sukcesu zawodowego powoduje, że w Japonii mówi się o zjawisku „English divide” (podział społeczeństwa przebiegający wzdłuż kryterium, jakim jest znajomość języka angielskiego – AG-M), którego istotą jest nierówny dostęp do nauki w tym języku i tej formy kapitału kulturowego, jaką jest znajomość języka angielskiego²³.

Myliłby się jednak ten, kto zakładałby, że w Japonii występuje powszechna akceptacja języka angielskiego. W Japonii język ten jest często postrzegany stereotypowo jako „obca [Japończykom] własność kulturowa, należąca do egzotycznych, niebieskookich przedstawicieli rasy Kaukaskiej [białych]”²⁴. Sugeruje się też niekiedy, że właśnie z tego powodu problemy Japończyków z przyswojeniem języka angielskiego są „wpisane w tożsamość japońską”. Japończycy postrzegają bowiem angielski zarówno jako „możliwość” (w zakresie odnalezienia się w procesie globalizacji), jak i zagrożenie (dla ich unikatowej kultury)²⁵. Można też dodać, że jeszcze do niedawna osoby mówiące biegle po angielsku były w społeczeństwie japońskim poddane ostracyzmowi, a Matthew Reesor podaje przykład odrzucania przez grupę rówieśniczą młodych Japończyków władających znakomicie tym językiem, którzy powrócili do Japonii po dłuższym pobycie z rodzicami w krajach anglojęzycznych (w związku z czasowym zatrudnieniem w filiach japońskich firm)²⁶. Krytykuje się także fakt, iż dominacji w dziedzinie nauczania Japończyków języka angielskiego towarzyszy marginalizacja języków najbliższych sąsiadów Japonii, z którymi ma ona najgłębsze relacje ekonomiczne i największą liczbę krótkoterminowych wizyt (języki: chiński, koreański, rosyjski)²⁷.

W społeczeństwie japońskim można przy tym dostrzec kolejny paradoks. Orientacji na perfekcyjne wypełnianie testów w tym języku towarzyszy bardzo wieloznaczne wykorzystywanie go w różnorodnych praktykach komunikacyjnych i kulturowych. Można tutaj wykorzystać rozważania Zbyszka Melosika, który pisze:

²² TOEIC – Test of English for International Communication, certyfikat językowy określający biegłość w języku angielskim według wytycznych Rady Europy.

²³ T. Terasawa, *The „English divide” in Japan*, s. 111.

²⁴ A. Green, *Testing Four Skills in Japan*, JASELE Journal, Special Edition 2016, s. 137; <https://uobrep.openrepository.com/uobrep/bitstream/10547/621952/2/NewDirectionsJASELEEnglishMSTonyGreenFeb2016.pdf>

²⁵ Tamże, s. 138.

²⁶ M. Reesor, *Japanese attitudes to English: Towards an explanation of poor performance*, NUCB Journal of Language Culture and Communication, 2003, 5, 2, s. 60-61.

²⁷ A. Green, *Testing Four Skills in Japan*, s. 137.

poważne naukowe czy ideologiczne dyskusje zdają się nie odnosić do japońskiej kultury popularnej, na płaszczyźnie której występuje (...) zjawisko „dwuznaczności znaczeń”. Występuje ono szczególnie w tekstach japońskiej muzyki popularnej i polega na wykorzystywaniu zarówno japońskich, jak i angielskich zwrotów i słów (zjawisko to jest bardzo powszechne). Na przykład, stosuje się słowa angielskie, ale z japońską wymową, albo używa się pojedynczych zwrotów i słów angielskich w sposób, który nie narusza japońskiej gramatyki. Inne metody, to śpiewanie jakiejś frazy najpierw w języku japońskim, a bezpośrednio po tym w języku angielskim czy mieszanie słów z obu języków w sposób, który „miesza znaczenia”, w sytuacji gdy wymowa jakiegoś słowa jest taka sama, lecz znaczą one w każdym z obu języków coś innego²⁸.

Zbyszko Melosik pisze dalej o tym zjawisku:

I w tym właśnie kontekście należy umieścić zapewne poglądy Jamesa Stanlawa, który przeciwstawia się tezie, iż obecność tysięcy słów i zwrotów angielskich zanieczyszcza język japoński. Uważa on, że Japończycy przechwytyją wiele angielskich słów, lecz bardzo często na nowo konstruują ich znaczenia. Istnieje wówczas bardzo duża luka między źródłowym (angielskim) znaczeniem słowa czy pojęcia a jego znaczeniem dla Japończyków. (...) „Japoński angielski jest wykorzystywany w Japonii dla celów japońskich” (jeden z japońskich rozmówców J. Stanlawa stwierdza: naprawdę ma to niewielkie znaczenie, czy Amerykanie wiedzą, co nasze niektóre angielskie słowa znaczą – „ważne jest przede wszystkim to, że my wiemy”)²⁹.

Drugi aspekt tego problemu dotyczy używania przez Japończyków języka angielskiego w komunikacji z przedstawicielami innych narodów, szczególnie azjatyckich. Warto w tym miejscu przytoczyć dłuższą wypowiedź Nobouyuki Honna:

W rzeczywistości, kiedy Japończycy rozmawiają po angielsku z Singapurczykami, to w rozmowie tej nie ma miejsca na brytyjskie lub amerykańskie konteksty kulturowe (...) I to samo odnosi się do konwersacji w języku angielskim między Turkami i Brazylijczykami, Francuzami i Szwedami (...) W praktyce Japończycy (...) mówią po angielsku na sposób japoński; i to samo czynią Indonezyjczycy, Wietnamczycy, Włosi, Duńczycy i wielu innych (...) To wskazuje, że angielski jest językiem wielokulturowym³⁰.

²⁸ A.J. Moody, *English in Japanese Popular Culture*, *World Englishes*, 2006, 26, 2, s. 218-219; podają za: Z. Melosik, *Kultura popularna o tożsamość młodzieży*, s. 118.

²⁹ J. Stanlaw, „*For Beautiful Human Life*”: *the Use of English in Japan*, [w:] *Re-made in Japan. Everyday life and consumer taste in changing society*, red. J.J. Tobin, New York 1992, s. 73-75, podają za: tamże.

³⁰ N. Honna, *English as a Multicultural Language in Asia and Intercultural Literacy*, *Intercultural Communication Studies*, 2005, XIV, 2, s. 74; <http://web.uri.edu/iaics/files/06-Nobuyuki-Honna.pdf>.

Tenże autor stawia tezę, że powszechne wykorzystywanie języka angielskiego w międzynarodowej i wielokulturowej komunikacji sprawia, iż stał się on „zde-anglo-amerykanizowany”³¹. Język angielski stał się językiem, którym przede wszystkim posługują się nie native speakerzy w rozmowach z nie native speakerami; może być w związku z tym używany w sposób „elastyczny” i „swobodny”³².

Indyjski lingwista Raj Kachru wyróżnił trzy kręgi w ramach języka angielskiego. Pierwszym z nich jest „Wewnętrzny Krąg”, w którym język angielski jest językiem rodzimym. Należą do niego: Stany Zjednoczone, Wielka Brytania, Australia, Nowa Zelandia, Kanada i Irlandia. Drugi, „Zewnętrzny Krąg” obejmuje kraje, w których język angielski, nie będąc językiem rodzimym, uznawany jest zwykle za „oficjalny”. Mówi się nim często w instytucjach, a w związku z faktem, iż są to często kraje wielojęzyczne, służy tam także do komunikacji między przedstawicielami różnych grup etnicznych. W ramach tego kręgu można wymienić między innymi takie kraje będące byłymi koloniami brytyjskimi, jak: Singapur, Indie, Nigeria, czy Malawi. Wreszcie, w „Rozszerzającym się Kręgu” znajdują się kraje, w których angielski uznawany jest za „ważny język międzynarodowy” i nauczany jako język obcy. Wymienić tutaj można takie kraje, jak Chiny, Japonia, czy Korea Południowa, ale także wiele krajów europejskich, na przykład Szwecję lub Finlandię³³.

W skali światowej język angielski w coraz większym stopniu staje się językiem komunikacji dla osób z tych trzech kręgów, w oderwaniu od jego historii i wyjściowej kultury³⁴. W sytuacji, kiedy angielski staje się Lingua Franca, następuje „detronizacja native speakera”³⁵ (i krajów „Pierwszego Kręgu”) jako źródła norm językowych³⁶. Język angielski zdaje się stawać własnością całego świata, a kategoria native speaker traci znaczenie. Pojawia się również teza, że „język angielski stał się językiem wielokulturowym”; w takim podejściu kategoria normy językowej i poprawności językowej traci sens³⁷. Znakomitym przykładem w tym kontekście są badania

³¹ Tamże, s. 76.

³² Tamże, s. 77.

³³ Por. raport na temat statusu języka angielskiego opublikowany przez European Commission Directorate-General for Translation, *Lingua Franca: Chimera or Reality?*, *Studies in Translation and Multilingualism*, 1/2011, <http://cordis.europa.eu/fp7/ict/language-technologies/docs/lingua-franca-en.pdf>, s. 25-26.

³⁴ Tamże, s. 26.

³⁵ Native speaker – osoba mówiąca w języku ojczystym.

³⁶ Por. raport na temat statusu języka angielskiego opublikowany przez European Commission Directorate-General for Translation, *Lingua Franca: Chimera or Reality?*, s. 28.

³⁷ Tamże.

Joan Jenkins, które wykazują, że niektóre zasady tradycyjnie poprawnej wymowy angielskiej, na które zwykle w nauczaniu zwracano szczególną uwagę (np. wymowa „th”) są bez problemów porzucane przez mówców „bez żadnego wpływu na sukces w komunikacji”³⁸. Osoby nie będące native speakerami nie zastanawiają się nad ideologiami i wartościami kulturowymi przesycającymi język angielski ani nad zasadami gramatycznymi – rozpatrują go jedynie w kontekście „skuteczności komunikacji”³⁹. Język angielski nie jest jednak dla nich „sztuczny” (niczym wspomniany komputer) – jest to „kreatywny instrument, poprzez który (...) mogą wyrażać swoją osobowość, kulturę i emocje”⁴⁰. Rozmówcy nasycają prowadzoną w języku angielskim rozmowę własnymi wartościami kulturowymi; staje się on „hybrydalnym instrumentem”⁴¹. Język komunikacji jest czymś innym niż język identyfikacji⁴².

W podobnej logice przebiega wywód Pieré’a Verleysena. Tradycyjnie celem nauczania języka angielskiego było przygotowanie do komunikacji z tak zwanymi „native speakerami”. Obecnie jest inaczej. Na świecie istnieją setki milionów – jak to ujmuje tenże autor – „wielojęzycznych” osób mówiących po angielsku w przynajmniej kilkudziesięciu krajach. Mówią oni „różnicowanymi” wersjami języka angielskiego. To między nimi odbywa się większość procesów komunikacyjnych. Zdaniem Pieré’a Verleysena, istnieje w związku z tym potrzeba ponownego zdefiniowania kompetencji w zakresie języka angielskiego, której istotną cechą jest zrozumienie „różnic kulturowych” i „negocjowanie znaczeń”⁴³. Mamy obecnie do czynienia z „postępującą erozją” języka angielskiego w wersji, jaką B.B. Kachru nazywa „cytadelą” lub „podwójną cytadelą” (wersja brytyjska plus amerykańska). Zastępowany jest on przez różne jego wersje, traci swój dawny „ortodoksyjny” charakter⁴⁴. Również Alan Davies, Liz Hamp-Lyons i Charlotte Kemp Nelson krytykują monocentryczne (a *de facto*, ich zdaniem, etnocentryczne) przekonanie, że jakkolwiek forma języka angielskiego jest „prawidłowa”,

³⁸ Tamże, s. 32.

³⁹ Tamże, s. 30.

⁴⁰ Tamże, s. 31.

⁴¹ Tamże.

⁴² Tamże, s. 32.

⁴³ H. Ahn, *English policy in South Korea: A role in attaining global competitiveness or a vehicle of social mobility?* Journal of English as an International Language, 2013, 8, 1; http://asian-efl-journal.com/eilj/wp-content/uploads/2013/12/eilj2013_may2013.pdf.

⁴⁴ B.B. Kachru, *Standards, Codification, and Sociolinguistic Realism: The English Language in the outer circle*, [w:] *English in the World*, red. R. Quirk, H. Widdowson, Cambridge 1985, podaje za: A. Kirkpatrick, Roland Sussex, *Introduction*, [w:] *English as an International Language in Asia: Implications for Language Education*, red. A. Kirkpatrick, Roland Sussex 2012, s. 3.

a inne z definicji „nie”⁴⁵. Odrzuca się też tezę, że klasyczny angielski, mówiony przez elitę wykształconych Anglików, powinien stanowić normę referencyjną dla testów języka angielskiego na całym świecie⁴⁶. Podobne stanowisko zajmuje Smith, który pisze, że

osoby uczące się międzynarodowego języka [angielskiego] nie muszą internalizować norm językowych native-speakerów; posiadanie [własność] międzynarodowego języka zostało zde-narodowione; a edukacyjnym celem uczenia się jest umożliwienie uczącym się przekazywania innym ludziom własnych idei i kultur⁴⁷.

W takiej sytuacji na pytanie, czy istnieje „autentyczny” język angielski odpowiedź jest zdecydowanie negatywna, ponieważ osoby komunikujące się w tym języku nie biorą pod uwagę poprawności w odniesieniu do norm, lecz rozpatrują ją w kontekście pragmatycznym – skuteczności komunikacji⁴⁸. Anne Pakir nazywa proces powstawania wielu lokalnych wersji angielskiego „natywizacją angielskiego”⁴⁹. Lokalne wersje angielskiego są nasycone kulturowymi wartościami społeczności, odwołują się do lokalnych „społeczno-lingwistycznych rzeczywistości”⁵⁰.

W przypadku Japonii można nawet w tym kontekście dostrzec istnienie kulturowo-nacjonalistycznego podejścia do języka. Warto odwołać się tu do rozważań Zbyszka Melosika, który analizuje poglądy Ryuko Kuboty. Opisuje on zjawisko *nihonjinron*⁵¹, które

„stanowi reakcję na poczucie utraty tożsamości”, zagrożonej przez procesy westernizacji. Nacjonalizm językowy podkreśla unikatowość Japończyków i ich odmienność od ludzi Zachodu. Związana jest z tym, występująca u niektórych Japończyków „alergia na język angielski”, która stanowi reakcję na „uzależnienie od języka angielskiego”⁵².

⁴⁵ A. Davies, L. Hamp-Lyons, Ch. Kemp, *Whose norms. International Proficiency Tests in English*, World Englishes, 2003, 22, 4, s. 571-584 i 573.

⁴⁶ Tamże, s. 573.

⁴⁷ S. Zafar, *Imperialism of International Tests. An EIL Perspective* Khan, *English as an International Language: Perspectives and Pedagogical Issues*, red. Farzad Sharifian, Toronto 2009, s. 191-192.

⁴⁸ Por. A. Kirkpatrick, *Roland Sussex, Introduction*, s. 11.

⁴⁹ A. Pakir, *English as a lingua franca: analyzing research frameworks in international English, world Englishes and ELF*, World Englishes, 2009, 28, 2, s. 225.

⁵⁰ Tamże, s. 228.

⁵¹ Słowo określające debatę/dyskurs o japońskim charakterze narodowym.

⁵² Z. Melosik, *Kultura popularna i tożsamość młodzieży*, s. 117.

Zdaniem R. Kuboty, istnieje w Japonii także inne podejście do języka angielskiego – „kokusaika”⁵³, która

zmierza, zarówno w swoim kontekście kulturowym, jak i językowym, do „harmonijnego połączenia procesu westernizacji przez nauczanie komunikacji w języku angielskim, z jednoczesnym promowaniem [japońskich] wartości narodowych”⁵⁴.

Zbyszko Melosik przytacza, odnoszący się do tego ostatniego podejścia, następujący komentarz jednego z japońskich badaczy:

Wyłania się z niego mówiący po angielsku samurai z laptopem przewieszonym przez ramię, z flagą wschodzącego słońca, śpiewający Kimigayo (japoński hymn)⁵⁵. W takim podejściu Japończycy mają być dwujęzyczni i w konsekwencji jak gdyby dwukulturowi: mają posiadać zdolność do myślenia i wypowiedzania się w języku angielskim (co pozwoli być im szanowanymi obywatelami Zachodu), a jednocześnie zachować japońskie wnętrze⁵⁶.

Paradoks dotyczący roli języka angielskiego w takich społeczeństwach, jak Japonia i Korea Południowa polega więc na tym, że te kraje pragną zachować swoją monoetniczność (również i w nawiązaniu do dziedzictwa konfucjańskiego), której jednym z najbardziej istotnych komponentów jest rodzimy język. Z drugiej strony, w obu krajach postrzega się alfabetyzację w języku angielskim wręcz jako „misję”, w kontekście globalnego współzawodnictwa na globalnych rynkach⁵⁷. Istnieje więc sprzeczność między dążeniem do upowszechniania języka angielskiego a tradycyjnym przekonaniem, że język jest symbolem tożsamości narodowej oraz ucieleśnieniem wartości, kultury i tradycji⁵⁸. Czy rzeczywiście Japończycy – siedzący cierpliwie w swoich ławkach szkolnych i uczący się metodą mało refleksyjnego zapamiętywania w całkowitym oderwaniu od amerykańskiej czy brytyjskiej rzeczywistości społeczno-kulturowej – są nasyceni zachodnimi wartościami? (krytycy twierdzą, że w szkołach japońskich uczy się angielskiego, jakby to była łacina, przy orientacji na perfekcjonizm polegający na braku błędów

⁵³ Pojęcie odnoszące się do zjawiska internacjonalizacji Japonii.

⁵⁴ Z. Melosik, *Kultura popularna i tożsamość młodzieży*, s. 117-118.

⁵⁵ Tamże, s. 118.

⁵⁶ Tamże.

⁵⁷ K. Suk Chang, *Language education in Japan and Korea: Policies, practices and challenges*, [w:] *Languages in a Global World: Learning for Better Cultural Understanding*, red. B. Della Chiesa, J. Scott, C. Hinton, OECD Publishing 2012, <http://www.asiapacificmle.net/wpcontent/uploads/2013/03/OECD-Languages-in-a-Global-World.pdf>, s. 258.

⁵⁸ Tamże, s. 258.

gramatycznych⁵⁹). Można więc zadać pytanie, czy w przypadku kraju takiego jak Japonia język angielski jest źródłem lingwistyczno-kulturowego imperializmu? Niestety, nie uważam, aby odpowiedź na to pytanie mogła być pozytywna.

BIBLIOGRAFIA

- Ahn H., *English policy in South Korea: A role in attaining global competitiveness or a vehicle of social mobility?* *Journal of English as an International Language*, 2013, 8, 1; http://asian-efl-journal.com/eilj/wp-content/uploads/2013/12/eilj2013_may2013.pdf
- Algeo J., *External History*, [w:] *The Cambridge History of the English Language. English in North America*, vol. 6, red. John Algeo, Cambridge 2001.
- Algeo J., *Volume Editor's Preface*, [w:] *The Cambridge History of the English Language. English in North America*, vol. 6, red. John Algeo, Cambridge 2001.
- Algeo J., *The Origins and Development of the English Language*, Boston 2010.
- Arudou D., *Don't Blame Jet for Japans Poor English*, The Japans Time Community, 7 September 2010, <http://www.japantimes.co.jp/community/2010/09/07/issues/dont-blame-jet-for-japans-poor-english/>
- Clark U., *Studying Language: English in Action*, New York 2007.
- Davies A., Hamp-Lyons L., Kemp Ch., *Whose norms. International Proficiency Tests in English*, World Englishes, 2003, 22, 4.
- Green A., *Testing Four Skills in Japan*, JASELE Journal, Special Edition 2016, s. 137; <https://uobrep.openrepository.com/uobrep/bitstream/10547/621952/2/NewDirectionsJASELEEnglishMSTonyGreenFeb2016.pdf>
- Hickey R., *Standard English and Standards of English*, [w:] *Standards of English. Codified Varieties around the World*, red. R. Hickey, Cambridge 2012: [https://www.uni-due.de/~lan300/Standards_of_English_\(Hickey\).pdf](https://www.uni-due.de/~lan300/Standards_of_English_(Hickey).pdf)
- Honna N., *English as a Multicultural Language in Asia and Intercultural Literacy*, *Intercultural Communication Studies*, 2005, XIV, 2, s. 74; <http://web.uri.edu/iaics/files/06-Nobuyuki-Honna.pdf>
- Kachru B.B., *Standards, Codification, and Sociolinguistic Realism: The English Language in the outer circle*, [w:] *English in the World*, red. R. Quirk, H. Widdowson, Cambridge 1985.
- Kirkpatrick A., *Roland Sussex, Introduction*, [w:] *English as an International Language in Asia: Implications for Language Education*, red. A. Kirkpatrick, Roland Sussex 2012.
- Kubota R., *Ideologies of English in Japan*, *World Englishes*, 1998, 17, 3.
- Kubota R., *Questioning linguistic instrumentalism: English, neoliberalism, and language tests in Japan*, *Linguistics and Education*, 2011, 22.

⁵⁹ D. Arudou, *Don't Blame Jet for Japans Poor English*, The Japans Time Community, 7 September 2010, <http://www.japantimes.co.jp/community/2010/09/07/issues/dont-blame-jet-for-japans-poor-english/>

- Locastro V., *The English in Japanese university entrance examinations: a sociocultural analysis*, World Englishes, 1990, 9, 3.
- McIntyre D., *History of English*, London 2008.
- Melosik Z., *Kultura popularna i tożsamość młodzieży. W niewoli władzy i wolności*, Kraków 2013.
- Moody A.J., *English in Japanese Popular Culture*, World Englishes, 2006, 26, 2.
- Pakir A., *English as a lingua franca: analyzing research frameworks in international English, world Englishes and ELF*, World Englishes, 2009, 28, 2.
- Reesor M., *Japanese attitudes to English: Towards an explanation of poor performance*, NUCB Journal of Language Culture and Communication, 2003, 5, 2.
- Romaine S., *Contact with Other Languages*, [w:] *The Cambridge History of the English Language. English in North America*, vol. 6, red. John Algeo, Cambridge 2001.
- Santipolo M., *On the Opposite Sides of the Continuum: Standard British English and Cockney. A Historical Outline of the Parallel Developments of the Two Varieties*, Studi Linguistici e Filologici Online, 2003, 1, s. 404; adres internetowy: <http://www.humnet.unipi.it/slifo/articolosantipolo.pdf>
- Stanlaw J., *„For Beautiful Human Life”: the Use of English in Japan*, [w:] *Re-made in Japan. Everyday life and consumer taste in changing society*, red. J.J. Tobin, New York 1992.
- Suk Chang K., *Language education in Japan and Korea: Policies, practices and challenges*, [w:] *Languages in a Global World: Learning for Better Cultural Understanding*, red. B. Della Chiesa, J. Scott, C. Hinton, OECD Publishing 2012, <http://www.asiapa.cificmle.net/wp-content/uploads/2013/03/OECD-Languages-in-a-Global-World.pdf>
- Templer B., *High-Stakes Testing at High Fees: Notes and Queries on the International English Proficiency Assessment Market*, <http://www.jceps.com/wp-content/uploads/PDFs/02-1-07.pdf>
- Terasawa T., *The „English divide” in Japan. A review of the empirical research and its implications*, Language and Information Sciences, 2012, 10, s. 112-113; <http://repository.dl.itc.u-tokyo.ac.jp/dspace/bitstream/2261/52662/1/lis01007.pdf>
- Zafar S., *Imperialism of International Tests. An EIL Perspective* Khan, *English as an International Language: Perspectives and Pedagogical Issues*, red. Farzad Sharifian, Toronto 2009.